

Hoop en verwachting De Koptische Orthodoxe Kerk

Zondag voor de Oosterse Kerken 2006
weekend 13-14 mei

Katholieke Vereniging voor **Oecumene**
Walpoort 10 - 5211 DK 's-Hertogenbosch
tel. 073 6136471 - secretariaat@oecumene.nl
www.oecumene.nl
gironummer Zondag voor de Oosterse Kerken1087628

Inhoud

- 1 Voorwoord**
- 2 De Koptisch-orthodoxe Kerk**
- 2 Onderdrukte christenen?**
- 3 Emigratie**
- 3 Oecumene**
- 4 Hoop en verwachting**
- 5 Egypte en zijn christenen**

- 6 I Preeksuggesties**
- 9 II Liturgische suggesties**
- 11 III Gebeden en spirituele teksten**
- 12 IV De poster en de gebedskaart**

Voorwoord

Soms komen de Kopten van Egypte prominent in het nieuws, met goed nieuws en slecht nieuws. Zoals - om met dat laatste te beginnen - in februari jl. toen er rellen waren ten zuiden van Caïro tussen moslim-fundamentalisten en Koptische christenen (zie p. 2). Of - en dat was het goede nieuws - bij het twintigjarig jubileum van de Koptisch-orthodoxe Kerk eind 2005 en haar vrijwel gelijktijdig toetreden tot de Raad van Kerken in Nederland.

Graag brengt de Katholieke Vereniging voor Oecumene de Koptisch-orthodoxe traditie voor het voetlicht op de Zondag voor de Oosterse Kerken op 14 mei.

Wij hopen dat u in de liturgie van dat weekend in gebed en prediking aandacht wilt besteden aan deze medechristenen en ook in de jaarlijkse collecte voor ons werk ten behoeve van de Oosterse Kerken wilt denken aan de belangrijke oecumene met de Orthodoxie.

Deze preeksuggesties worden gecombineerd met een voorbede, een liedsuggestie en enkele gebeden uit de Koptische traditie van Egypte.

In deze tijd van Pasen wensen we u een goede voorbereiding en viering van de Zondag voor de Oosterse Kerken 2006 toe.

Leo van Leijssen
medewerker Oosterse Kerken
Katholieke Vereniging voor Oecumene

De Koptisch-orthodoxe Kerk

Kernwoorden voor de Koptisch-orthodoxe Kerk zijn: geloofstraditie, sterke eigen identiteit, minderheid, coëxistentie met de islam, oecumene, pastorale uitdagingen.

De Koptische Orthodoxe Kerk of zoals we het in het Nederlands het liefst spellen: de Koptisch-orthodoxe Kerk is de oorspronkelijke christelijke Kerk van Egypte, een óosterse Kerk. Koptisch betekent gewoon 'Egyptisch'. Het woord 'Koptisch' is immers afgeleid van het oude Griekse woord voor Egypte, 'Aiguptos'. Deze kerk heeft een boeiende traditie, die teruggaat tot de eerste christelijke geloofsverkondiging. De Kopten leggen hun oorsprong bij de evangelist Markus.

In de 5e en 6e eeuw groeide er in de Oude - nog éne - universele Kerk een groot schisma. Aan de ene kant stonden de Griekse en Latijnse Kerken en aan de andere kant de Kerken die men tegenwoordig 'oriëntaals-orthodox' noemt. Reden voor de kerkscheuring was de leer over Jezus Christus, over de verhouding tussen zijn Godzijn en zijn menszijn (naturenleer). Daarover was felle strijd. De Kopten stonden aan de 'oriëntaals-orthodoxe' kant.

Tegenwoordig is 10% van de meer dan 60 miljoen Egyptenaren Koptisch-orthodox (zie voor meer gegevens het kader onder aan deze inleiding). De laatste halve eeuw is deze kerk zich ook steeds meer buiten Egypte gaan vestigen, met name door emigratie naar het Westen. Zo wonen er enkele duizenden Kopten in Nederland en kent ons land in verschillende steden actieve Koptisch-orthodoxe parochies.

De Koptisch-orthodoxe geloofsgemeenschap heeft zich ontwikkeld binnen een moslim-samenleving. In Egypte zijn de verhoudingen tussen christenen en moslims vaak goed geweest, maar ook was en is er spanning. Dit maakt met name voor de christelijke minderheid het leven soms moeilijk.

Onderdrukte christenen?

In de tweede helft van februari van dit jaar raken in een dorp ten zuiden van Cairo Koptische christenen en fundamentalistische moslims met elkaar slaags. Er wordt met stenen gegooid, de politie moet optreden en er vallen gewonden. Gelukkig geen doden. Aanleiding was de verdenking van moslimfundamentalistische kant dat christenen, die een cultureel centrum aan het bouwen zijn, daar in feite een kerk opzetten. En dat mag niet zomaar in Egypte volgens een oude wet die nog stamt uit de tijd dat Egypte officieel onder het Osmaanse Rijk viel (tot jaren '80 van de 19e eeuw). Je moet ook nu nog speciale toestemming hebben van de overheid om een nieuwe kerk te bouwen, en die krijg je bijna nooit. Kerkbouw of zelfs restauratie is in Egypte haast onmogelijk.

Dit is een van de voorbeelden van in de wet ingesleten discriminatie van christenen in Egypte. Een ander voorbeeld is het glazen plafond voor christenen: bepaalde functies - met name politieke, maar soms ook andere - zijn vrijwel onbereikbaar voor ze.

Tegelijkertijd leven christenen en moslims in Egypte al eeuwen ook vreedzaam naast elkaar. De Egyptische islam heeft een minderheid die sterk fundamentalistisch is en ook invloed heeft, maar de grote meerderheid van de moslim Egyptenaren zijn gewone, vrome, tolerante en gezellige mensen.

De officiële lezing rond rellen als die van februari jl. is dat het om vaak plaatselijke vetes gaat tussen families, waarvan de ene toevallig moslim en de andere toevallig christen is. In

bepaalde kerkelijke Koptische milieus worden dodelijke slachtoffers, die immers soms ook vallen, als geloofsmartelaren beschouwd. Het klinkt clichématig, maar vermoedelijk ligt de waarheid in het midden: er is discriminatie van christenen, maar het heeft soms ook een karakter dat het niveau van een ordinaire clan-ruzie niet overstijgt.

Emigratie

In de Westerse emigratie ziet de Koptisch-orthodoxe Kerk zich gesteld voor grote pastorale uitdagingen: het christelijk geloof en de Koptische identiteit levend houden. Tegelijkertijd wil de Koptisch-orthodoxe Kerk oecumenisch zijn.

De Koptische aanwezigheid in Nederland bestaat sinds 1962 (kerkdiensten aan huis bij een Koptische familie), maar pas in 1985 werd hun eerste kerkgebouw officieel in gebruik genomen, de Mariakerk in Amsterdam-Noord. Dat is eind 2005 met een feestelijk jubileum gevierd.

Oecumene

Al vroeg in de voorbije 20e eeuw groeide het besef dat de oude strijd over de naturenleer een botsing van verschillende manieren van denken en uitdrukken was geweest. De ene partij was ervan overtuigd dat de andere partij - en omgekeerd - door een verkeerde opvatting over Christus de Blijde Boodschap geen recht deed en daarmee het heil a.h.w. verkwanselde. Zoveel eeuwen later kwam men tot het inzicht dat het langs verschillende denklijnen uitdrukken van de persoon van Christus tot wederzijdse misverstanden en verwijdering had geleid. De moderne nazaten van de toenmalige partijen ontdekten steeds meer dat het verschil in denkwijze, ook al bleef die vanuit de geschiedenis nog bestaan, het geloof in Christus bij de ander niet had aangetast. Op het einde van de 20e eeuw is dat inzicht zozeer gegroeid dat het ook in allerlei officiële en officieuze verklaringen openlijk werd vastgelegd. Zowel de Rooms-katholieke Kerk, de Koptisch-orthodoxe Kerk, de voornaamste protestantse Kerken als andere Kerken hebben deze verschillende verklaringen van geloofseenheid rond de persoon van Christus van harte ondertekend. Maar na anderhalf millennium scheiding is de band niet zomaar in zijn geheel hersteld. Er is nog steeds sprake van gescheiden kerken. In de verhoudingen kan dat soms ook pijnlijk zijn, in pastorale of oecumenische situaties, als het (vaak strengere) ethos van de Koptisch-orthodoxe Kerk botst met dat van andere Kerken. Meer - ook institutionele - toenadering is nog nodig.

Vanuit de rooms-katholieke wereldkerk zijn de banden met de Koptisch-orthodoxe Kerk goed. Er zijn al tientallen jaren internationale oecumenische contacten. In Nederland zijn de contacten tussen de Rooms-katholieke Kerk en de Koptisch-orthodoxe Kerk hartelijk. Dat geldt ook voor de banden van de Koptisch-orthodoxe Kerk met vele andere kerken in Nederland, zoals de protestantse. In 2005 trad, zoals gezegd, de Koptisch-orthodoxe Kerk toe tot de Raad van Kerken in Nederland. De Koptische christenen zijn zeer hartelijk en gastvrij en willen hun christen zijn zoveel mogelijk delen met andere christenen in Nederland.

De Koptische christenen zijn medechristenen van ons, met een enigszins andere cultuur, ook in kerkelijk opzicht. Het duurt even voor een westers christen in een Koptische liturgie de weg vindt en er zich thuis voelt. Kopten beleven hun geloof vaak anders dan christenen in het westen dat doen: veel minder gesecculariseerd. Maar er zijn grote overeenkomsten. En Koptische christenen geven, al is het maar door hun presentie, van het Evangelie getuigenis in de moslimwereld. Zij hebben onze solidariteit nodig. En wij kunnen, in onze samenleving met

haar vaak problematische verhouding met religie, misschien ook van hen leren op een blijde manier te geloven.

Uit solidariteit met de Koptisch-orthodoxe christenen in Egypte én in Nederland vragen we dit jaar aan de rooms-katholieke parochies aandacht en gebed voor hen. Tevens verzoeken wij u om in de prediking iets te vertellen over deze kerk. Bekend maakt bemind. Het even aanstippen van hun bestaan in de prediking op deze zondag zal rooms-katholieke gelovigen doordringen van het feit dat de verbondenheid met God in Christus niet alleen gedeeld wordt met de protestantse medechristenen, met wie we het meest hebben te maken, maar ook met de verderaf lijkende oosterse christenen, die inmiddels ook al bijna vijftig jaar in ons land wonen. Oosterse christenen zoals de Koptisch-orthodoxen. Hieronder geven we enkele suggesties om vanuit de voorgelezen schriftteksten licht op de Kopten te werpen.

Maar eerst een korte toelichting op het thema van de Zondag voor de Oosterse Kerken.

Hoop en verwachting

De Koptische traditie is er een van ‘hoop en verwachting’, het motto van deze Zondag voor de Oosterse Kerken 2006. In de liturgie van de Koptische kerk klinkt door dat christenen hier hun vaderland niet hebben. Haar eredienst is sterk gericht op de komst van het Rijk Gods en op de tweede komst van Jezus (de ‘wederkomst’ op het einde der tijden), met name in de teksten van de eucharistie. Ook teksten van andere sacramenten en van het getijdengebed hebben een duidelijk ‘eschatologisch’ karakter. En in de Lijdensweek leest men in de nacht van Goede Vrijdag op Paaszaterdag héél het boek van de Openbaring, de Apocalyps. Dit boek gaat over de ontberingen die de christengelovigen moeten doorstaan en over de uiteindelijke verlossing in de eindtijd: als de vervulling van de geschiedenis zal komen. Ook de oude Koptische buitenbijbelse apocalypsen (apocriefe teksten als de Apocalyps van Adam, van Elia enz.) zouden wel eens deze bijzondere trek van het Koptische christendom kunnen ondersteunen.

In de Koptische iconografie is de figuur van de triomferende Tronende Christus een oude traditie. In de oude tijd was er heel soms ook een afbeelding waarbij de Tronende Christus was omringd door de 24 oudsten van de Apocalyps. Deze afbeelding is met name de laatste tientallen jaren zeer populair geworden in de hedendaagse Koptische liturgie en heeft een grote verspreiding gevonden. Veel kerken hebben tegenwoordig zo’n moderne icoon met de Apocalyps achter het altaar hangen. Daarbij wordt de Tronende Christus soms ook tussen de Zeven Kerken afgebeeld, een scène die eveneens is ontleend aan het boek van de Openbaring. Deze Apocalyps-iconen zeggen iets over de gerichtheid van de Koptisch-orthodoxe spiritualiteit op het aanbreken van het Rijks van God.

Last but not least is het monnikendom, dat in Egypte zijn oorsprong vindt en sinds vijftig jaar in de Koptische Kerk een belangrijke heropleving doormaakt, altijd sterk gekenmerkt geweest door het halsreikend uitzien naar de komst van Gods wereld. Het ziet zichzelf als anticipatie daarvan.

De Egyptische werkelijkheid vormt de context van de Koptische kerk. Daar heeft haar spiritualiteit vorm gekregen. Een boeiende vraag is in hoeverre de eschatologische trek van het Koptisch christendom werd gevoed door de soms moeilijke omstandigheden gedurende zijn geschiedenis. Feit is dat Kopten veel inspiratie putten uit hun christelijk geloof. De Koptisch-orthodoxe geloofsgemeenschap heeft een zeer vitale spiritualiteit, gedragen door de vele kerkelijke activiteiten van zijn gelovigen en leiders. Men houdt in moeilijke levenssituaties de rug recht en gaat ondanks alles met een aanstekelijke blijmoedigheid en

humor door het leven. Misschien is dat wel een anticiperen op het Rijk Gods bij uitstek. Met het motto 'Hoop en verwachting, De Koptisch-orthodoxe Kerk' is niets te veel gezegd.

Egypte en zijn christenen

Egypte is het midden-oosterse land met in absolute aantallen de meeste christenen (in totaal meer dan 6 miljoen). Na Libanon (minder dan 40% christenen) is Egypte het midden-oosterse land met ook procentueel het hoogste aantal christenen (ongeveer 10%).

De Koptisch-orthodoxe Kerk is de grootste Kerk van het land. Meer dan 95% van alle Egyptische christenen is Koptisch-orthodox.

De Kerk is de grootste van heel het midden-oosten. Ze telt meer gelovigen dan het totale aantal rooms-katholieken (oosterse en westerse) in het Midden-Oosten.

Naast de Koptisch-orthodoxe Kerk zijn er in Egypte (en in de Egyptische emigratie) ook Koptisch-katholieken (150.000) en Koptische protestanten (idem).

Het Koptische christendom heeft een eigen gezicht. Dat was in het verleden zo, dat is ook nu zo. Het is een boeiende en veelkleurige kerk

Tevens is er in Egypte een Grieks-orthodox patriarchaat van Alexandrië. Dit omvat: etnische Grieken, enkele autochtone Egyptenaren, Syro-Libanese Grieks-orthodoxen, en in Afrika bezuiden de Sahel zwart-Afrikaanse Grieks-orthodoxen. Dit Grieks-orthodoxe patriarchaat voert net als de Koptisch-orthodoxe Kerk zijn wortels terug op de eerste kerstening van het land.

Er zijn ook Maronieten, Syrisch-katholieken, Latijns-katholieken, anglicanen, et cetera, de nakomelingen van de leden van deze kerken die naar Egypte immigreerden of van Egyptenaren die overgingen naar deze kerken.

I Preeksuggesties

Romeins lectionarium, Lezingen Vijfde Zondag van Pasen, B-jaar:

(Psalm: Ps 22)

Handelingen 9, 26-31

1 Joh 3, 18-24

Joh 15, 1-8

Alle drie de schriftlezingen gaan over verbondenheid. Deze verbondenheid wordt enkel werkelijkheid in het zicht van een groots perspectief: de naam van Jezus/de Heer (Hand 9, 27 en 28), de naam van Jezus Christus (1 Joh 3, 23), de wijnstok die Jezus zelf is (Joh 15, 1). De verbondenheid met God is er ook één met elkaar, uitgedrukt in leerlingschap (Hand 9, 26; Joh 15, 8), in ‘broeder (en zuster) zijn’ (Hand 9, 30) en in ‘elkaar liefhebben’ (1 Joh 3, 23).

Eerste lezing: Handelingen 9, 26-31

26 In Jeruzalem aangekomen zocht hij aansluiting bij de leerlingen, maar ze waren allemaal bang voor hem, omdat ze niet geloofden dat hij een leerling was. 27 Maar Barnabas nam hem mee naar de apostelen en vertelde hun hoe hij onderweg de Heer had gezien en dat die tot hem gesproken had, en hoe hij in Damascus vrijmoedig was opgetreden in de naam van Jezus. 28 Daarna ging hij in Jeruzalem dagelijks met hen om. Hij trad vrijmoedig op in de naam van de Heer, 29 en sprak en disputeerde met de hellenisten; maar die probeerden hem ter dood te brengen. 30 Toen de broeders dit te weten kwamen, brachten ze hem naar Caesarea en stuurden hem vandaar naar Tarsus.

31 In heel Judea, Galilea en Samaria kon de gemeente zich nu in vrede ontplooien. Ze leefde in ontzag voor de Heer en de troost van de heilige Geest, en nam in aantal toe. (WV '95)

In deze lezing staan we stil bij de onmiddellijke gevolgen van een van de meest dramatische gebeurtenissen uit de geschiedenis van het christelijke geloof: de bekering van Paulus op weg naar Damascus en de nasleep die we hier zien. Paulus keert hier na gedoopt te zijn door Ananias terug naar Jeruzalem.

“Saul, Saul, waarom vervolg jij mij?” (Hand. 9, 4), had Christus die hem verscheen tegen hem gezegd. Die eens christenen met de dood bedreigde en zo een vervolger van Christus was, is een navolger geworden.

De leerlingen waren bang voor hem, omdat ze niet konden geloven dat hij een van hen was geworden: een medeleerling voortaan, een volgeling van Christus. Ook de apostelen moesten door Barnabas worden overtuigd van de grote wending in Paulus' leven, hoe deze hem er al in Damascus toe had gezet om vrijmoedig op te treden (Hand 9, 27 en 28: *eparrhêsiasato* resp. *parrhêsiazómenos*) in de naam van de Heer.

Paulus was ook meteen te Jeruzalem in discussie gegaan met Griekstalige joden, die zijn verkondiging van Jezus ronduit afwezen, op een vijandige en zelfs agressieve manier. Paulus dreigde, na Damascus, hier in Jeruzalem ten tweede male een koekje van zijn eigen oude zuurdeeg te krijgen. Uit Damascus had hij immers al met een mand via de stadsmuur moeten vluchten (Hand 9, 25), hier nu in Jeruzalem koesterden de hellenisten vrijwel dezelfde wens, waarmee Paulus niet zo heel lang te voren ook zelf nog danig mee was behept: de tegenstander doden.

Paulus was immers zelf ook naar Damascus getogen om daar de joden die christen waren geworden te vervolgen. Hij kon dit doen, want in Damascus heerste een vazal van de Romeinen die de joodse religieuze autoriteiten in het H. Land gunstig gezind was.

Dat Paulus volgens de schrijver van Handelingen, de evangelist Lukas, niet vies was van een religieuze moord, daarvan getuigt het verhaal van de steniging van Stefanus, een voorbeeld

van een bloederige lynchpartij. De moordenaars hadden tevoren hun bovenkleden aan de voeten van toen nog Saulus neergelegd, wat als een instemming is op te vatten. Was Stefanus niet ten prooi gevallen aan “enkele leden van de Synagoge van de Vrijgelatenen, afkomstig uit Cyrene, Alexandrië, Cilicië en Asia” (Hand 6, 9), allemaal sterk Griekstalige gebieden, dus waarschijnlijk eveneens hellenisten betreffend? Nu dreigde hun voormalige medestander Paulus evenzeer door hen te worden belaagd in Jeruzalem.

Het was tenslotte de ‘Naam van Jezus’ die de bange leerlingen, de apostelen inclusief, in Jeruzalem én Paulus, de voormalige vervolger en kersverse leerling, met elkaar verbond. De nieuwe solidariteit ging zover dat ze hem vanuit Jeruzalem naar het schijnbaar veiliger Caesarea (havenstad aan de kust van Palestina) brachten, wie weet: smokkelden, en van daaruit - waarschijnlijk over zee - naar Tarsus. Dat is de geboortestad van Paulus iets landinwaarts bij de huidige Zuid-Turkse kust, die tegenwoordig in Nederland vooral bekend is vanwege het populaire strandtoerisme daar.

De perikoop eindigt met een wat idyllische beeld: ‘In heel Judea, Galilea en Samaria kon de gemeente zich nu in vrede ontplooien’. De vervolger Paulus was uitgeraast; hij was bekeerd, er heerste rust. Het moet een momentopname zijn geweest, want vervolgingen van christen zouden er in de jaren, of zelfs eeuwen, daarna nog volop zijn.

*

De Kopten zijn een martelaarskerk. Ze werden eerst vervolgd door de ‘heidense’ Romeinse staat. Met de vervolging van keizer Diocletianus, begin 4e eeuw, begint hun jaartelling. Daarna werden ze onderdrukt of minstens gediscrimineerd door de christelijke Byzantijnse staat, die in de strijd rond de leer over Christus (naturenleer) een andere positie had ingenomen (de scheiding kerk/staat bestond niet) en daarom alle tegenstanders van hún leer niet gunstig gezind was. In Egypte waren dat de Koptische christenen. Na de komst van de islam rond 640 maakte de Koptisch-orthodoxe Kerk een bloei door. Egypte bleef lange tijd in meerderheid een christelijk land. Maar er kwamen ook fricties tussen de Koptische christenen en de islamitische heersers. Christenen moesten niet zelden tegen de stroom opkomen voor hun rechten, getuigenis afleggen van hun geloof en werden op die manier soms ook slachtoffer (‘martelaar’) van moslimvervolging. De laatste 25 jaar waren moeilijk voor de Kopten in Egypte. Moslimfundamentalisten verzetten zich tegen de Egyptische regering én tegen de christenen. Koptische christenen kwamen ook in beweging. Er ontstond net voor en na de dood van de vorige president Sadat een extreem gespannen sfeer binnen de driehoek regering-Kopten-moslimfundamentalisten. Kopten delfden daarbij meestal het onderspit, doordat ze discriminerende maatregelen van regeringswege moesten dulden of niet werden beschermd tegen discriminatie vanuit de in meerderheid islamitische Egyptische samenleving. Ze konden zich vaak ‘in vrede ontplooien’ zoals de laatste zin van deze perikoop zegt, maar leden ook vervolging om hun geloof. Zij moesten werkelijk iets doen voor hun christelijke geloof. Met dat geloofselan zijn ze ook naar het westen geëmigreerd.

Tweede lezing: 1 Joh 3, 18-24

<p>18 Kinderen, wij moeten niet liefhebben met woorden en leuzen, maar met daden die waarachtig zijn. 19 Daardoor komen we aan de weet dat wij uit de waarheid zijn en dat wij voor Hem kunnen staan met een gerust hart, 20 ook als het ons veroordeelt, want God is groter dan ons hart en Hij weet alles.</p>
--

21 Geliefden, wanneer ons hart ons niet veroordeelt, mogen wij vrijmoedig met God omgaan; 22 wij krijgen van Hem alles wat wij vragen, omdat we ons houden aan zijn geboden en doen wat Hem welgevallig is. 23 En dit is zijn gebod: van harte geloven in de naam van zijn Zoon Jezus Christus en elkaar liefhebben zoals Hij ons heeft bevolen. 24 Wie zich houdt aan zijn geboden, blijft met God verbonden en God met Hem. En dat Hij met ons verbonden blijft, weten we door de Geest die Hij ons heeft gegeven. (WV '95)

In deze lezing ontmoeten we een pleidooi voor daadwerkelijke inzet voor anderen. Basis daarvoor is de verbondenheid met God en met elkaar, door geloof in Jezus Christus en door de onderlinge liefde. Dan is er vrijmoedigheid (*parrhêsia*) ten opzichte van God. Hier wordt een woord gebruikt dat in het Grieks dezelfde stam heeft als het 'vrijmoedig optreden' van Paulus in Damascus en Jeruzalem (Hand 9, 27 en 28). God is groter dan ons hart. Deze grootheid van Hem in de vergelijkende trap, niet onze eigen kleinheid (of vermeende grootheid), vormt de basis voor onze band met God. Wel is er een toetssteen voor die verbondenheid: aan de vruchten kent men de boom. Of de wijnstok! Daar gaat de volgende lezing, het evangelie van deze zondag, over.

Evangelielezing: Joh 15, 1-8

1 Ik ben de ware wijnstok en mijn Vader is de wijngaardenier. 2 Als een van mijn ranken geen vrucht draagt, snoeit Hij die weg. En als een rank wel vrucht draagt, snoeit Hij die bij, zodat ze gezuiverd wordt en nog rijkelijker vrucht draagt. 3 Jullie zijn al gezuiverd door het woord dat Ik jullie verkondigd heb. 4 Laten we met elkaar verbonden blijven, jullie en Ik, want zoals een rank geen vrucht kan dragen uit eigen kracht, maar alleen als ze verbonden blijft met de wijnstok, zo kunnen ook jullie geen vrucht dragen als je niet met Mij verbonden blijft. 5 Ik ben de wijnstok en jullie zijn de ranken. Alleen wie met Mij verbonden blijft – zoals Ik met hem – draagt rijkelijk vrucht, want los van Mij kunnen jullie niets. 6 Wie niet met Mij verbonden blijft, wordt weggegooid als een wijnrank: ze verdorren, men haalt ze bijeen en gooit ze in het vuur, waar ze verbranden. 7 Als jullie met Mij verbonden blijven en mijn woorden in jullie blijven, vraag dan wat je wilt, en het valt je ten deel. 8 Mijn Vader wordt verheerlijkt wanneer jullie rijkelijk vrucht dragen en jullie je mijn leerlingen betonen. (WV '95)

In de derde lezing, de Evangelielezing, gaat het ook om de liefde en haar vruchten. De band met Christus die uit deze lezing spreekt, geeft aan wat de verbondenheid 'in de naam van de Heer' (Hand 9, 28) ten diepste is. God, de wijngaardenier en vaderfiguur uit deze beeldrijke perikoop, is degene die die band als het ware besproeit en besnoeit. Maar er wordt ook een appèl gedaan op de leerlingen zelf: *blijf* verbonden.

De leerlingen die Jezus hier toespreekt, worden als reeds gezuiverd voorgesteld, zoals eerder bij de voetwassing in hetzelfde Johannes-evangelie de eerst tegenstribbelende en dan een héél bad vragende Petrus werd toegevoegd: "Wie in bad is geweest, is helemaal gezuiverd" (Joh 13, 10). De leerlingen zijn gezuiverd, niet zozeer door fysiek water, als wel 'door het woord dat Ik jullie verkondigd heb' (Joh 15, 3).

Het beeld van de wijngaard is zeer dierbaar aan de bijbelse traditie, zowel in het OT (met name bij Jesaja 5, dat aanzet gaf tot een grote 'Wirkungsgeschichte') als in het NT (met name in de Evangelieën, in enkele zeer prominente parabels en beelden die met wijngaard en wijn van doen hebben). Het gaat bij de wijngaard vrijwel altijd over situaties waar de zaak van God en mens op scherp staat, waar de verhouding met God er een van erop of eronder is ook al gloort daar - haast in een soort paradox - altijd, ook na menselijk falen, de liefde van God die het laatste woord heeft, zie Jesaja's afwisseling van haast absolute verwerping met liefdevolle ontferming.

Deze Johannestekst moet in de eerste plaats ‘mystiek’ worden gelezen, als een verbondenheid van gelovigen met God in hun geloof in Jezus Christus en hun onderlinge liefde. Het gaat hier in Johannes niet in de eerste plaats om een ‘institutionele’ eenheid.

We mogen echter ook hopen dat de oecumene, die streeft naar eenheid tussen de kerken en christenen, ook in zichtbare vorm mag gedijen in de verkwikkende schaduw van de wijdvertakte wijnstok. Immers, de institutionele verdeeldheid van de kerken, ook al gaat het daar in deze tekst niet primair over, is vaak wel een enorme hindernis voor die ‘mystieke’ verbondenheid tussen God en de mens in Jezus. Als die diepe verbondenheid waar het hier in de tekst over gaat, niet op de eerste plaats komt in de oecumene, zal (het streven naar) zichtbare en ook institutionele eenheid geen basis hebben.

*

We zagen in de inleiding onder ‘Hoop en verwachting’ dat het monnikendom een beweging is die halsreikend uitziet naar het Rijk der Hemelen. De Koptische monniken willen, haast profetisch, de komst van het Rijk Gods al vooruitleven, in een exemplarisch leven, alsof ze nu al in dat paradijs zijn gesteld. Van die gedachte zou een impuls uit kunnen gaan voor *elke* christengelovige: in verbondenheid in de liefde met elkaar is men verbonden met God en is men al een beetje opgenomen in het toekomstige leven. Het zal in het komende Godsrijk gaan, zo leert ons de Schrift, over verbondenheid in de liefde, met God, met elkaar, als God alles in alles zal worden. In die verbondenheid die we nu al hebben, leven we als het ware het ‘paradijs’ vooruit (anticipatie).

De Koptische traditie is op haar manier scherp doordrongen van de nood van de tijd, van de roep om Gods Rijk en van de verbondenheid die dit van de gelovigen vraagt, zoals we hiertoe worden opgeroepen in de Evangelielezing.

De Koptische traditie kent een grote geestelijke rijkdom op het gebied van met name liturgie en spiritualiteit. Wie ooit hun plechtige en tegelijkertijd warme vieringen heeft meegemaakt of een van hun woestijnkloosters in de Egyptische woestijn heeft bezocht, zal iets van die rijkdom hebben geproefd. Een geestelijke rijkdom die helemaal wordt bepaald door dit verlangen naar verbondenheid met God en met elkaar en door hoop en de verwachting.

Psalm 22

De psalm van deze zondag is psalm 22, het lied van de ten dode toe verdrukte. De klacht naar God, over het zich van God verlaten weten, waarin uiteindelijk toch de hoop op God wordt gevestigd en verwachting van bevrijding wordt uitgezongen. Het is de Israëlitische klacht van een onderdrukte, van alle onderdrukten, niet alleen van joden, noch van alleen christenen, maar van allen. Het zou zo ook de klacht van de Koptische christenen kunnen zijn op momenten van onderdrukking als minderheid.

II Liturgische suggesties

Voorbede

Laten wij bidden tot God die alles in handen houdt, de Vader van onze Heer en God en Verlosser, Jezus Messias.

Heer, ontferm U!

Wij bidden en smeken U om uw goedheid, o Heer die houdt van de mensen.

Heer, ontferm U!

Bidden wij voor de vrede en het welzijn van de Koptisch-orthodoxe Kerk, die van het ene einde tot het andere einde van de wereld is uitgewaaierd, en voor haar hoofd, patriarch Sjenoeda van Alexandrië in Egypte en voor alle Koptisch-orthodoxe christenen.

Heer, ontferm U!

Bidden wij voor de andere christelijke Kerken in Egypte: de Koptisch-protestantse Kerken, de Koptisch-katholieke Kerk en de Grieks-orthodoxe Kerk. Bewaar hen in geloof en geef hun vreedevolle tijden.

Heer, ontferm U!

Bidden wij dat alle christenen in Egypte hun geloof kunnen belijden en dat ze mogen vertrouwen op uw Naam. Mogen zij met hun moslim-medeburgers zoeken naar een menswaardiger samenleving, waar gerechtigheid en vrijheid heersen voor iedereen.

Heer, ontferm U!

Bidden wij voor het land Egypte en voor al zijn bewoners, moslims en christenen. Dat er vrede mag zijn met zijn buurlanden, maar ook tussen de godsdiensten in Egypte zelf, om leniging van de grote materiële en sociale noden, om verheffing van de armen en om ondersteuning van de behoeftigen. En voor alle Egyptenaren die gedwongen zijn om in den vreemde te wonen en te werken. Wees hen genadig.

Heer, ontferm U!

Voor de oosterse christenen in ons land, met name de Kopten. Dat ze een eigen kerkelijk leven kunnen opbouwen in verbondenheid met anderen. Mogen ze begrip voor hun eigenheid en hun anderszijn ontmoeten, in het bijzonder van Nederlandse medechristenen.

Heer, ontferm U!

Bidden wij om een diepe band met God, met onze medechristenen en met alle mensen. Moge wij steeds onze onderlinge verbondenheid in Jezus Christus zoeken en in zijn navolging, en zo bijdragen aan de eenheid van de christelijke Kerken en die van alle mensen.

Heer, ontferm U!

Liedsuggestie

Gezangen voor Liturgie, Hilversum 1984, lied 500 'Het lied van de naam boven alle namen' (t. W. Barnard/m. Th. Cockx), p. 458.

III Gebeden en spirituele teksten

Deze gebeden en teksten stammen uit de Koptisch-orthodoxe traditie of zijn erdoor geïnspireerd. De Koptische liturgie wordt ook gevierd door de Koptisch-katholieke Kerk, een kleine oosterse kerk in Egypte in communio met Rome. Daarmee is de Koptische liturgie ook een volledig katholieke liturgie.

De mensenliefde van God die de doden opwekt

Inleidend gebed op het Onze Vader

Christus, onze Verlosser, heeft hen die in de dood gevangen waren, bevrijd op machtige wijze.

Hij is het die de klauw van de dood gebroken heeft en de satan gedood.

Hij is het die uit de doden is opgestaan op de derde dag

en alle mensen heeft opgewekt die vanaf het begin gestorven waren.

Zoals allen door Adam stierven, zo zullen allen leven in Christus.

Hij is het die is opgevaren naar de Vader

en Hem de nieuwe mens gaf, die hij had geschapen.

Hij is het die de Vader heeft doen zitten aan zijn rechterhand

en heeft verheven boven alle begin en boven alle machten en krachten en boven elke naam die wordt genoemd.

Hij is de eerstgeborene van heel de schepping en de eerstgeborene uit de doden.

Hij is het die ons onderpand en het begin van de verrijzenis is.

Hij is het die in zijn heerlijkheid en de heerlijkheid van zijn Vader

zal komen samen met zijn heilige engelen.

En ieder zal vergelden naar zijn daden.

Daarom bidden wij tot U en roepen wij tot U, die houdt van de mensen:

Veroordeel niemand van ons vanwege onze zonden

en keur geen van ons uw genade onwaardig,

maar zegen ons allen, bescherm ons en sterk ons in heilige eerbied voor U.

En maak ons waardig om U, in alle vrijmoedigheid en zonder angst, onze Vader te noemen en te zeggen:

ONZE VADER, DIE...

[Oude Koptische traditie]

De zegen van de Verrezen Heer

God, Christus, zegen dit volk,

zoals eens de kinderen van Jakob.

Moge de vrede die Gij aan de twaalf leerlingen gaf,

ook ons, gelovigen, omgeven.

Maak ons uw Opstanding waardig,

opdat we in uw Koninkrijk feest mogen vieren en blij mogen zijn met de engelen.

Doe ons deelhebben aan de boom van het leven,

want dat is uw wil en die van uw Vader en uw heilige Geest.

De vrede die Gij schonk aan uw twaalf apostelen op de Olijfberg,
waar zij aten van het heilige Brood,
geef die ook aan ons, uw volk, en aan ieder die met ons verenigd is,
zodat wij leven samen met al uw kinderen.
Amen

[Op grond van vertaalde Koptische tekst]

IV De poster en de gebedskaart

Op de poster staat een wandschildering in Koptische stijl (foto: L. Heiser). De schilder is Joachim Persoon, een Nederlander met een kosmopolitische achtergrond. Hij is lid van de Koptisch-orthodoxe Kerk. Naast schilder is hij ook godsdienstwetenschapper op gebied van het oosters christendom. In 1993 maakt hij in het Koptisch-orthodoxe Sint-Antoniusklooster in Kröffelbach in het Taunusgebergte bij Frankfurt deze wandschildering.

De schildering bracht hij aan op een van de muren van de doopkapel in de kloosterkerk. In de doopkapel wordt gedoopt, meestal kinderen, maar het is in de Koptische kerkgebouwen vaak ook de traditionele plaats waar moeders met hun kleine kinderen zitten, ze verzorgen, de borst geven, verschonen et cetera.

Persoon werd gevraagd juist voor die plek het thema uit te drukken van de kinderen die bij Jezus komen ("Laat de kinderen tot Mij komen", zie Mt 19, 14) Dit is voor de Koptische kerk geen traditioneel iconografisch thema. Persoon moest voor de opzet putten uit zijn eigen creatieve geest. Wel heeft hij in de kleurcombinaties en in de manier van afbeelden uitdrukkelijk de Koptische stijl gebruikt. Hij wijst op de 'naïeve' stijl, die hij typisch Koptisch vindt en verwijst naar de beroemde Koptische iconograaf Isaac Fanous (* 1919).

Lothar Heiser zet in zijn boek *Ägypten sei gesegnet* bij de schildering de woorden 'Christus, toevlucht en kracht van de zwakken'. Desgevraagd zegt Persoon dat hij dat ook een hele mooie en toepasselijke titel voor zijn wandschildering vindt. Wij hebben met de keuze van deze afbeelding voor die lijn gekozen in verband met ons thema 'Hoop en verwachting'. Dit komt duidelijk tot uiting in het gebed dat op de gebedskaart staat: een gebed om steun en bemoediging dat is genomen uit het grote smeekgebed van de Koptische doopviering.